

Anna Yanchuk

ORCID: 0009-0003-1586-053X

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.45.7>

Державна промислова політика України в умовах війни: виклики та пріоритети

JEL Classification: L52

Ключові слова: промислове виробництво, державна промислова політика, воєнний період, повоєнна відбудова економіки

Keywords: industrial production, public industrial policy, war period, post-war reconstruction of economy

Анотація: Стаття присвячена дослідженню умов розвитку промисловості України в умовах російсько-української війни, а також викликам та пріоритетам формування і реалізації державної промислової політики. Визначено основні інституційні та законодавчі загрози для розвитку промисловості. Досліджено законодавчо визначені інструменти для стимулювання та регулювання промислового виробництва. На основі аналізу умов функціонування промисловості України, надано практичні поради щодо управління її подальшим розвитком. Автором показано, що сьогоднішнє інституційне підґрунтя та законодавче регулювання виявилися занадто слабкими для достатнього стимулювання розвитку промисловості. Потребує реформування законодавства, що встановлює перелік необхідних інструментів для стимулювання промисловості. Автором надано рекомендації щодо визначення стратегічними такі галузі, як ОПК, АПК та енергетики. Стимулювання розвитку промисловості має відбуватися за рахунок виробництв з високою доданою вартістю.

State industrial policy of Ukraine in wartime conditions: Challenges and priorities

Abstract: The article is devoted to the study of the conditions of industry development in Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war, as well as the challenges and priorities of the formation and implementation of state industrial policy. The main institutional and legislative threats to the industry development are identified. Legislatively defined tools for stimulating and regulating industrial production are investigated. Based the analysis of the conditions of industry functioning in Ukraine, practical advice on management of its further development is provided. The author demonstrates that today's institutional basis and legislative regulations have proven to be too weak to stimulate industry development successfully. It requires reforming legislation that

establishes a list of necessary tools to stimulate industry. The author formulates recommendations to identify the defence, agriculture and energy industries as strategic for Ukraine. The stimulation of the development of the industry should occur on the basis of high value production.

Вступ

Повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася та території України після вторгнення військ Російської Федерації 24 лютого 2022 року, докорінно переформатувала умови функціонування промисловості України. Промислове виробництво охоплює різноманітні види діяльності, наприклад ті, що створюють матеріальні товари, так і нематеріальні послуги. Втім, у переважній більшості, ця сфера економіки залежить від існуючих виробничих потужностей, зокрема основних фондів. Війна, що триває в Україні вже понад рік, принесла не лише фізичні руйнування підприємств внаслідок військових обстрілів, але і неможливість використання їх виробничих площ, устаткування та інших засобів через воєнні загрози. Виробничі підприємства, що розташовані на окупованих територіях, також стали заручниками російсько-українського воєнного конфлікту, та вимушені були або переміщувати виробничі потужності в безпечні міста, або брати до уваги висунуті окупантами умови роботи, або повністю зупиняти свою діяльність. На західних територіях України, віддалених від зони бойового зіткнення, ситуація з організацією промислового виробництва також зазнає ризиків збройної агресії. Зокрема, це демонструють масовані ракетні обстріли України з боку РФ та значні руйнування енергетичної інфраструктури. З іншого боку, західні регіони України прийняли у себе значну кількість малих підприємств, що стали вимушено переміщеними з прифронтових територій.

Таким чином, промисловість України через ведення бойових дій зазнає величезних втрат, які, за окремими оцінками, можуть сягнути 30% порівняно з 2021 роком. Наслідками воєнної агресії РФ проти України є не лише скорочення обсягів промислового виробництва, але і зниження доходів підприємств та рівня їх рентабельності. Окрім того, це позначається на втраті робочих місць в промисловості, що призводить до загострення соціального становища в країні. З одного боку, вимушені безробітні працівники відчувають скорочення їх доходів, а з іншого, — скорочення обсягів виробництва поряд із скороченням обсягів імпорту через заблоковані повітряні та морські шляхи призводить до загального зростання цін.

Сьогодні першочергова увага держави прикута до швидкого відновлення інфраструктури, в першу чергу енергетичної, для забезпечення нормальних умов життя громадян та стабільного функціонування підприємств. Втім надалі потрібні дієві стратегічні кроки для відновлення та подальшого зростання промисловості, спрямовані на повернення довоєнного рівня виробництва та стабільного інноваційного розвитку. Зокрема, необхідно враховувати, що

серед перешкод для відновлення промислового комплексу є наявні законодавчі похибки та слабкі інституційні норми формування та реалізації державної промислової політики. Ці фактори стримували розвиток промисловості в Україні і до повномасштабного вторгнення, але у воєнний та повоєнний часи їх наслідки матимуть більший масштаб та вплив. Також відкритим залишається питання повоєнного розвитку промисловості України, оскільки наразі неможливо визначити точні втрати, а тому нереально сформулювати подальші стратегічні цілі та їх мету.

З огляду на це, метою нашого дослідження є обґрунтувати на прямих удосконалення державної промислової політики в Україні в умовах воєнного стану та осмислити її пріоритети для повоєнного відновлення. Методологія нашого дослідження базується на: 1) узагальненні практики формування та реалізації державної промислової політики в Україні 2) аналізі інструментів, що застосовуються для стимулювання промислового розвитку в державі та 3) визначенні викликів функціонування промисловості в умовах воєнного стану та пріоритетів для державної промислової політики на повоєнний період.

1. Засади формування та реалізації державної промислової політики в Україні

У чинному законодавстві України немає чіткого визначення державної промислової політики. В проекті Закону України «Про державну промислову політику», розробленого Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України у 2021 році, вона визначена як «комплекс заходів державного регулювання економічних процесів на галузевому і корпоративному рівні, спрямований на стимулювання інноваційної активності, структурної перебудови економіки та економічного зростання»¹.

Мета державної промислової політики визначена в Концепції державної промислової політики, затвердженій в 2003 році, метою політики визначено «створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво і здатного до саморозвитку промислового комплексу, який відповідатиме аналогічним утворенням у розвинутих державах світу»². Окрім того, у вже зазначеному проекті ЗУ «Про промислову політику»³ визначені три цільові пріоритети розвитку промисловості — інноваційний, екологічний та соціальний, а також основні завдання державної промислової політики:

¹ Про державну промислову політику. Проект Закону України від 14.11.2022.

² Про Концепцію державної промислової політики. Указ Президента України від 12.11.2003 № 102/2003.

³ Про державну промислову політику. Проект Закону України від 14.11.2022.

— збереження оптимальних обсягів виробництва і підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості, що базуються переважно на використанні власної сировинної матеріальної бази і мають освоєні ринки збуту;

— розвиток наукоємних спеціалізованих виробництв, за якими Україна вже має або може мати високі конкурентні позиції у регіональному та глобальному масштабах, та формування на цій основі сучасних конкурентоспроможних промислових структур національного базування у секторі високотехнологічних виробництв;

— комплексна реструктуризація галузей з низькими конкурентними характеристиками і потенціалом, необхідність функціонування і розвитку яких визначається вимогами національної безпеки, соціального та екологічного характеру;

— розбудова системи державно-приватного партнерства у сфері промисловості.

Інституційне середовище державної промислової політики України систему органів виконавчої влади, серед яких Міністерство економіки України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство енергетики України, які спільно з Верховною радою України, а також іншими центральними органами виконавчої влади здійснюють розробку політики, а разом з місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування забезпечують її реалізацію. Втім, інституційне забезпечення державної промислової політики містить багато недоліків, що заважають нормальному процесу її вироблення. Ці вади існують в усіх напрямках та аспектах політики, зокрема в законодавчому праві, у взаємодії влади з суспільством, тощо. Тому ми погоджуємося з точкою зору Ю. В. Кіндзерського⁴ щодо того, що в Україні немає інститутів, які б стимулювали державу і суб'єктів господарювання діяти у відповідності до єдиного обраного напрямку перетворень в промисловості, мали б відповідну систему заохочень, винагород, примусу та покарань за відповідність дій встановленим цілям. Науковець виділив наступні вади інституційного забезпечення державної промислової політики в Україні:

— неврахування інтересів суспільства при формуванні політики через те, що особи, наділені владними повноваженнями, керуються власними інтересами та інтересами тих груп, які «просунули» їх до влади;

— відсутність контролю суспільства над бюрократією, що дає їй змогу незаконно збагачуватися та приймати рішення на користь вузького кола осіб, що також є причиною відсутності конкретних цілей як економічного розвитку держави, так і промисловості зокрема;

⁴ Ю. В. Кіндзерський, *Інституційні пастки та передумови ефективних неоіндустріальних перетворень в Україні*, [в:] *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції 25–26 травня 2018 року*, Дніпро 2018, ч. 2, с. 290–292.

— відсутність єдиного політикоформуючого органу влади, який координував би діяльність промисловості та досягнення законодавчо визначених цілей;

— відсутність нормативного регулювання процесу формування політики, тобто закону про промисловість та промислову політику та інших нормативно-правових актів методичного характеру;

— неефективність інституту власності — відстороненість суспільства від власності, спотворення зв'язків «держава – бізнес – суспільство».

Аналіз законодавства України у сфері регулювання промисловості показує, що сьогодні фактично діє лише один нормативно-правовий документ, що визначає розвиток промислового комплексу України — Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року⁵. На нашу думку, це негативно впливає на формування інституційного забезпечення державної промислової політики України. Концепція програми розвитку промисловості, без розробленої цільової програми не здатна забезпечити ефективну реалізацію необхідних заходів. Окрім того, ця Концепція не має конкретно встановленої мети розвитку промисловості, її цілей та чітких інструментів досягнення бажаного результату. Також варто зазначити, що термін її дії завершився ще 2020 року, а новий документ — Стратегію розвитку промислового розвитку України на період до 2025 року, який був розроблений ще в 2018 році, ще й досі не прийнято. Проблемним питанням також є Закон України «Про промислову політику», який було розроблено 2021 року, проте досі не подано Кабінетом Міністрів на розгляд до Верховної Ради.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, як центральний орган влади, уповноважений на формування та реалізацію державної промислової політики, має як обов'язки з виконання доручень Кабінету Міністрів України, так і наділений автономними повноваженнями. Також помітно, що органи місцевого самоврядування наділені повною автономією у регулюванні функціонування промисловості на власних територіях. Втім, організація діяльності єдиного політикоформуючого органу не є оптимальною.

Міністерство промислової політики, засноване 1997 року, було реорганізоване 2010 року в Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном. Рік потому Президент України передав повноваження щодо формування та реалізації державної промислової політики Міністерству економічного розвитку і торгівлі України, а у 2012 році Державне агентство з управління державними корпоративними правами та

⁵ Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 603-р.

майном було знову реорганізовано в Міністерство промислової політики України. Втім, вже 23 березня 2014 року Мінпромполітики було приєднано до Міністерства економічного розвитку та торгівлі, за 8 днів до того, як Мінпромполітики мало подати Кабінетові Міністрів України проект Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. Чинне сьогодні Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України було створено 22 липня 2020 року, однак змістовних результатів роботи воно досі не продемонструвало.

2. Інструменти стимулювання промислового розвитку в Україні

Стимулювання та регулювання промислової діяльності України здійснюється відповідно до Господарському кодексу⁶, в якому визначено набір інструментів, що можуть використовуватись в процесі вироблення державної промислової політики. Втім, перспективним щодо визначення регулятивних інструментів також є проект Закону України «Про державну промислову політику»⁷.

Велику групу регулювання промислового розвитку становлять фінансові інструменти, які передбачають різні способи залучення грошових коштів, необхідних для здійснення виробничої діяльності. До них належать:

- використання конкурсних механізмів надання субсидій та встановлення штрафів у разі неефективного використання субсидій;
- використання державних фондів розвитку промисловості;
- повна або часткова компенсація відсотків за користування кредитними коштами, які спрямовуються на реалізацію інноваційних проєктів;
- повне безвідсоткове кредитування інноваційних проєктів;
- надання державних гарантій комерційним фінансово-кредитним установам, що здійснюють кредитування інноваційних проєктів;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій, інвестиційних та податкових пільг;
- списання з суми або повне звільнення від сплати податку на прибуток промислових підприємств, ПДВ або ввізного мита.

Окрім того, для захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів застосовуються такі інструменти:

- ліцензування означає видачу державою спеціального документу, що надає суб'єкту господарювання дозвіл займатися певним видом економічної діяльності у встановлений період часу, за умов дотримання ліцензіатом задокументованих умов;

⁶ Господарський кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р., № 436-IV.

⁷ Про державну промислову політику. Проект Закону України від 14 листопада 2022 р.

— патентування передбачає видачу державного свідоцтва, яке встановлює право суб'єкта господарювання займатися певними видами підприємницької діяльності протягом встановленого проміжку часу;

— квотування — встановлення державою чіткого обсягу виробництва чи обігу (квоти) певного товару чи послуги.

Технічне регулювання промисловості відбувається за допомогою технічних регламентів та умов, стандартів та кодексів ustalеної практики. Технічні регламенти та умови — це нормативно-правові акти, що містять характеристику та вимоги до продукції (регламент) або окремої одиниці продукту (умови) чи процесу їх виготовлення. Стандартами є нормативні документи, що встановлюють для багаторазового використання правила та нормативи для процесу виробництва або кінцевої продукції. Стандарти використовуються для встановлення належного рівня якості товару чи послуги, їх пакування, чи експлуатування тощо. Кодекси ustalеної практики — це нормативні документи, які містять рекомендації щодо процесу виготовлення продукції, її проектування, монтажу, експлуатації, обслуговування тощо. Кодекси ustalеної практики можуть бути як окремим документом, так і стандартом чи частиною стандартів.

Також застосовуються нормативи — показники норми для певних видів робіт, та ліміти — встановлення певних обмежень у виробництві, наприклад, максимальна кількість виготовленої продукції, шкідливих викидів в атмосферу тощо.

Для стимулювання попиту на певні види продукції використовуються такі інструменти як державне замовлення та публічні закупівлі. Публічні закупівлі — це придбання органами публічної влади товарів, робіт та послуг. Державне замовлення має на увазі закупівлю державою товарів, робіт та послуг для регулювання економіки. Державне замовлення може набувати вигляду як державного контракту з постачання вже існуючого виду продукції, так і розміщення завдань на проведення НДДКР.

Інструментом залучення інвестицій в Україну є спеціальний інвестиційний контракт, згідно якого одною зі сторін може бути або Україна, або окрема територіальна громада.

Інформаційно-консультаційна підтримка промислових підприємств здійснюється шляхом організації проведення виставок, ярмарок, конференцій або стимулювання підприємств до участі в міжнародних програмах та проектах у сфері промислового та інноваційного розвитку. Державна інформаційно-телекомунікаційна система розвитку промисловості забезпечується через:

- створення умов для координації діяльності підприємств;
- автоматизацію процесів збору, обробки інформації необхідної для забезпечення реалізації промислової політики;
- інформування стосовно наданої підтримки підприємствам.

Окрім того, держава може надавати підтримку суб'єктам діяльності у сфері промисловості з питань розвитку кадрового потенціалу. Для цього здійснюється:

- фінансова, інформаційна та консультаційна підтримка організаціям, що здійснюють освітню діяльність за додатковими професійними програмами для працівників;
- навчально-методичне та науково-педагогічне забезпечення;
- фінансова підтримка підприємств, що беруть участь у створенні організацій, які здійснюють освітню діяльність за додатковими професійними програмами.

Для стимулювання інноваційного розвитку визначено шляхи державної підтримки для формування індустріальних, наукових і технологічних парків, промислових кластерів: державне фінансування проведення досліджень, розбудови інфраструктури тощо; надання пільг та преференцій; здійснення державних цільових програм щодо створення точок економічного зростання, часто у межах державно-приватного партнерства.

3. Виклики та пріоритети державної промислової політики України в умовах воєнного стану

Упродовж повномасштабної війни від початку 22 лютого 2022 року Україна зазнала значних втрат в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Значне пошкодження інфраструктури та збитки промислових підприємств, різкий міграційний відтік та демографічні втрати населення, зниження рівня життя населення, тяжкі наслідки для екології — все це наслідки бойових дій та масованих ракетних обстрілів України. Величезним був також вплив на економічну діяльність: різко скоротився реальний ВВП, зросла інфляція, порушена торгівля, а до безпрецедентного рівня зріс бюджетний дефіцит. Як йдеться у звіті ООН⁸, через російське вторгнення щомісячний дефіцит бюджету України оцінюється в 5 млрд доларів, а українська економіка скоротилася більш ніж на 35%.

Війна також значно вплинула і на економічну ситуацію у світі. Згідно дослідження ОЕСР⁹, вона викликала ряд економічних та фінансових потрясінь, що призвело до підвищення цін на нафту, газ та пшеницю. Були перервані

⁸ ООН, *ООН предупреждает, что ближайшие перспективы для Содружества Независимых Государств и Юго-Восточной Европы на фоне войны в Украине и высокой геополитической неопределенности остаются неустойчивыми*, Прес-реліз 2023, https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2023_PR_CIS_SEE_R.pdf (дата звернення: 25.02.2023).

⁹ *OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine*, «OECD», Paris 2022, <https://doi.org/10.1787/4181d61b-en> (дата звернення: 25.02.2023).

ланцюги поставок таких продуктів, як пшениця, кукурудза, нафта, газ, мінеральні добрива, інертні гази, через що зросли ціни і на продукти, які мають ці речовини у своєму складі. Організація також констатувала погіршення умов на фінансових ринках через більшу несприйнятливність до ризику та невизначеність. У березні 2022 року ОЕСР прогнозувало спад глобального ВВП більш ніж на 1% та збільшення рівня інфляції на 2,5% до кінця року.

Тим часом у ООН констатують погіршення продовольчої кризи у світі¹⁰. Через військові дії Україна та РФ припинили експорт зернових культур, що викликало підвищення їх цін та проблеми з виробництвом в різних країнах світу. Ці ж потреби викликали нестачу мінеральних добрив у фермерів вусюму світі, через що страждають і їхні урожаї.

Водночас, Україна не залишилася сам на сам з ворогом. Як повідомляє Національний банк України¹¹, з початку повномасштабного вторгнення і до середини жовтня 2022 року Україна отримала близько 23 млрд дол. фінансової допомоги від країн-партнерів у вигляді як кредитів, так і безповоротних грантів. Надалі така взаємодія буде продовжуватися. Також лідери країн Європейського Союзу неодноразово наголошували на потребі створення «плану Маршалла» для післявоєнної відбудови України, що, у разі запровадження, неодмінно стане великим поштовхом для розвитку держави¹².

На користь України гратимуть також санкції проти РФ, зокрема щодо імпорту чи експорту російських товарів іншими країнами світу. З огляду на це Україна має можливість збільшити попит на продукцію власного виробництва на міжнародних ринках. Хоча варто зауважити, що імпорт товарів не повинен зашкодити вітчизняним виробникам, а для того, аби просувати власні товари на міжнародних ринках, потрібно спочатку зробити їх конкурентоспроможними.

Втім, важливим прогресом, який Україні вдалось досягти в умовах війни, стало надання їй статусу кандидата до вступу в ЄС. Перспективні наслідки таких змін широко обговорюються дослідниками, серед яких О. Баконіна¹³

¹⁰ UNCTAD, *Global Impact of War in Ukraine on Food, Energy and Finance System*, 2022, Brief № 1, <https://news.un.org/pages/global-crisis-response-group/> (дата звернення: 25.02.2023).

¹¹ Національний банк України, *Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%*, Київ 2023, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovustavku-na-rivni-25-15235> (дата звернення: 25.02.2023).

¹² С. Томс, «План Маршалла» для України — яким він може бути?, «DW», 2022, [https://www.dw.com/uk/plan-marshalla-dlia-ukrainy-iyakym-vin-maie-buty/a-62274383](https://www.dw.com/uk/plan-marshalla-dlia-ukrainy-iyakym-vin-mozhebuti/a-62274383) (дата звернення: 25.02.2023).

¹³ О. Баконіна, *Що дасть Україні статус кандидата у члени ЄС?*, «Інформаційно-аналітичний центр ЛІГА», 2022, https://jurliga.ligazakon.net/news/211990_shcho-dast-ukrain-status-kandidata-u-chleni-s (дата звернення: 25.02.2023).

та Д. Шембель¹⁴. Підсумовуючи їх аналітичні дослідження можемо зробити висновок, що сьгоднішній євроінтеграційний прогрес Українадає нам ряд широких можливостей, таких як доступ до фінансових програм та ініціатив для країн-кандидатів на вступ до ЄС, більша зацікавленість іноземних інвесторів тощо. Водночас, це ставить перед Україною певні завдання щодо трансформації усіх сфер суспільства, зокрема, реформування суддівської системи, посилення боротьби з корупцією, реформування медіапростору тощо.

Узагальнення чинників, що визначають умови формування та реалізації державної промислової політики України в умовах воєнного стану, представлено на таблиці 1.

Для України нині складаються широкі можливості для посилення своїх позицій на світовій арені, особливо після отримання статусу кандидата на вступ до ЄС. Цим треба користуватися для зменшення впливу РФ у світі. Також варто врахувати, що чим потужнішою буде економіка України, тим значущішою в очах іноземних партнерів буде позиція країни. Зокрема, для України відкривається можливість фінансової підтримки країн-партнерів, яка дозволить повоєнну відбудову економіки та запровадить набагато якісніші зміни, зокрема ті, що встановлені вимогами ЄС.

Таблиця 1. Чинники, що визначають формування та реалізацію державної промислової політики України в умовах воєнного стану

Політичні чинники (Political)	<ul style="list-style-type: none"> — виключення Росії з ООН з прав людини, проте її перебування в Радбезі ООН; — створення „плану Маршалла” для України; — готовність країн світу підтримувати Україну в післявоєнній відбудові; — готовність ЄС пришвидшити процес вступу України до Союзу
Економічні чинники (Economic)	<ul style="list-style-type: none"> — підвищення рівня цін на енергоносії та продовольство; — перервані ланцюги поставок; — погіршення умов на фінансових ринках через більшу несприйнятливості до ризику та невизначеності; — спад глобального ВВП; — підвищення рівня світової інфляції; — фінансова допомога Україні у вигляді кредитів та грантів; — санкції проти Росії
Соціальні чинники (Social)	<ul style="list-style-type: none"> — загострення продовольчої кризи; — загострення енергетичної кризи

¹⁴ Д. Шембель, *Україна — кандидатв ЄС: які законодавчі зміни слід очікувати*, «Ligazakon» 2022, https://jurliga.ligazakon.net/news/212345_ukrana--kandidat-v-s-yak-zakonodavch-zmni-sld-ochkuvati (дата звернення: 25.02.2023).

Технологічні чинники (Technological)	— змога України долучатися до міжнародних технічних проєктів; — надання технічної допомоги з боку країн-партнерів України
Навколишнє середовище (Environmental)	— загострення кліматичної кризи; — забруднення навколишнього середовища через забруднення пластиком; — погіршення стану природних вод та зменшення кількості питної води; — погіршення якості атмосферного повітря, зокрема через великий обсяг викидів вуглекислого газу
Правові чинники (Legal)	— надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС; — скасування мита на українську продукцію в ЄС

Джерело: розроблено автором.

Україна вже почала відновлення певних світових ланцюгів поставок, а в перспективі зможе стати частиною нових або тих, де певні ланки займала РФ. Зокрема, маючи значний потенціал агропромислового комплексу, Україна може стати гарантом світової продовольчої безпеки не лише за рахунок поставок зернових культур, а і продуктами з більшою доданою вартістю. Подолання енергетичної кризи можливе за допомогою відбудови енергетичної промисловості в Україні, при цьому пріоритетом мають стати альтернативні джерела енергії, які дозволяють зберігати навколишнє середовище. Такій перспективі також сприятиме скасування імпортного мита на українську продукцію в ЄС, адже український бізнес матиме більше можливостей виходу на європейські ринки та зможе залучати іноземну валюту до нашої країни, що дозволить певною мірою стабілізувати валютний ринок та сприятиме уповільненню інфляції.

Для досягнення визначених нами перспектив увагу також необхідно приділити технічному розвитку промисловості, активно залучати в українську економіку технології та інновації. Це матиме позитивний вплив на якість виготовленої продукції для внутрішнього споживання, для покращення конкурентоспроможності української продукції на ринках ЄС та для залучення інвестицій в Україну.

Водночас, Україна також має внутрішні можливості та слабкі сторони. Україну завжди вирізняла міцна сировинна база — це і поклади корисних копалин, і родючі землі, наявність густої мережі лісів тощо. Крім того, Україна має вигідне географічне розташування між Європою та північною Азією, тому не дивно що в країні розвинена логістична мережа з наявними морськими та аеропортами міжнародного значення. Також нещодавно ЄС вніс українські логістичні шляхи до Транс'європейської транспортної мережі, що дає Україні ще більше переваг та можливостей в розвитку саме транспортної ме-

режі¹⁵. Водночас, Україна також має якісний людський капітал — освічених людей у різних галузях промисловості, що здатні створювати інноваційні продукти, впроваджувати у виробництво складні та наукомісткі технології.

Втім, повномасштабна війна завдала промисловості України великих втрат, і тому окрім наявних недоліків, про які йшлося раніше, додалися нові. Зокрема, Україна зазнала тяжких людських втрат, які за даними Порталу оперативних даних щодо біженців, становлять понад 8 млн осіб, з яких понад 4,8 млн осіб зареєстровані за програмами підтримки вимушено переміщених осіб¹⁶. Ці люди були змушені емігрувати закордон і, можливо, більше не зможуть повернутися назад, зокрема через втрату житла, нормальних умов життя та роботи.

У результаті військової агресії було завдано серйозних пошкоджень інфраструктурі України, через що, як зазначають експерти, перестали функціонувати важливі для нормального життя суспільства установи¹⁷, стало неможливо використовувати певні шляхи сполучення, серйозних пошкоджень було завдано енергетичній інфраструктурі, через що страждає мирне населення.

Тяжких втрат зазнала і економіка України: дефіцит державного бюджету, залучення величезної кількості кредитів, грошова емісія, втрата надходжень через тимчасово заблоковані порти та неможливість здійснення експорту зернових та шалені витрати на оборону — усі ці чинники створюють суттєві вади для перспектив її розвитку.

Узагальнений аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників, що визначають перспективи розвитку промисловості України представлено на таблиці 2.

Фінансова допомога від країн-партнерів відкриває широкі можливості для розвитку стратегічних галузей промисловості України (машинобудування, АПК, ОПК, металургія тощо) в напрямку повного імпортозаміщення продукції певних галузей промисловості. Ефективне використання наявних логістичних шляхів та центрів може стати потужним стимулом експорту, особливо в умовах зближення України з ЄС та скасування імпорту на українські товари цими країнами. До переваг логістики відносяться вже зазначені вище морські та аеропорти міжнародного значення та розширення Транс'європейської транспортної мережі на територію України. Також внутрішні переваги України дають можливість розвивати наукомістке та інноваційне виробництво, чому сприятиме фінансова та технологічна допомога країн світу, а ска-

¹⁵ *Логістичні шляхи України стали частиною Транс'європейської транспортної мережі*, «Економічна правда» 2022, <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/27/689709/> (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁶ Ukraine refugee situation, «Operational Data Portal», https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413 (дата звернення: 25.02.2023).

¹⁷ А. Салліван, *Як війна вплинула на економіку України?*, «DW», 2022, <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplivula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916> (дата звернення: 25.02.2023).

Таблиця 2. Зовнішні та внутрішні чинники промислового розвитку України у воєнний період та пріоритети для державної промислової політики у повоєнний період

		Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
		<ul style="list-style-type: none"> — отримання статусу кандидата на вступ до ЄС; — надання Україні фінансової та технічної допомоги; — скасування ввізного мита на українську продукцію в ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> — підвищення рівня цін на енергоносії; — загострення продовольчої кризи; — затягнення ведення воєнних дій; — великий вплив РФ на міжнародній арені
Сильні сторони (Strength)	<ul style="list-style-type: none"> — наявність потужної сировинної бази; — широкі логістичні можливості; — наявність морських та аеропортів міжнародного значення; — наявність висококваліфікованих працівників у різних галузях; — потенціал для розвитку високотехнологічних та наукомістких галузей промисловості 	<p>Як використати сильні сторони та можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> — використання наданої допомоги для розвитку тих галузей промисловості, що є стратегічно важливими та можуть замінити імпорт; — використання наявної логістичної мережі для розвитку торгівлі, зокрема з країнами ЄС; — розвиток наукомістких виробництв для виготовлення унікальної продукції, що буде націлена як на внутрішні ринки, так і на експорт 	<p>Як використати сильні сторони, щоб протидіяти загрозам:</p> <ul style="list-style-type: none"> — розвиток енергетики в Україні, зокрема альтернативних джерел енергії, та експортування енергоносіїв; — розвиток АПК за допомогою інноваційної діяльності; — подальший розвиток власного оборонно-промислового комплексу; — посилення власних позицій на міжнародній арені шляхом нарощення економічних потужностей
Слабкі сторони (Weakness)	<ul style="list-style-type: none"> — немає чітковизначених мети та цілей промислового розвитку; — поширення олігархії та корупції; — відсутність нормативного регулювання процесу формування політики; — втрата людських ресурсів; — високий ступінь пошкодженості інфраструктури; — складні економічні умови; — погані умови життя великої частини населення 	<p>Як використати можливості, щоб протидіяти слабким сторонам:</p> <ul style="list-style-type: none"> — відсутність чітких цілей перешкоджає ефективному використанню благ ЄС; — наявність олігархізму та корупції перешкоджає доступу населення до благ, наданих країнами світу; — підприємства, що знаходяться у кризовому становищі, не мають ресурсів для виготовлення продукції на експорт та часто не є конкурентоспроможними на іноземних ринках 	<p>Як протидіяти слабким сторонам та загрозам:</p> <ul style="list-style-type: none"> — встановлення чіткого законодавства у сфері промисловості, подолання олігархізму та корупції дасть змогу ефективно боротися з загрозами; — покращення умов життя наявного населення дасть змогу мотивувати їх до праці та досягати успіхів у своїй роботі; — покращення економічних умов у державі дозволить розвивати промисловість та долати світові кризи та воєнні виклики

Джерело: розроблено автором.

сування ввізного мита на українські товари країнами ЄС дає більше можливостей для експорту такої продукції.

Надзвичайно важливим для України є розвиток власного оборонно-промислового комплексу та широкого впровадження інновацій в розвиток саме цієї галузі, оскільки для країни все ще зберігається загроза затяжних воєнних дій. Також не варто забувати, що попри підтримку України більшістю урядів світу, існують і ті, хто її не підтримують. Тому надалі варто посилювати свій вплив на міжнародній арені, а саме через нарощення власного економічного потенціалу за допомогою розвитку промислового комплексу.

Водночас, якщо не подолати слабкі сторони промисловості країни, вони можуть становити серйозну загрозу для повоєнної відбудови всієї країни. Зокрема, відсутність чітких цілей промислового розвитку в законодавстві, відсутність нормативного регулювання процесу формування промислової політики, поширення олігархізму та корупції перешкоджає ефективному використанню фінансових та технічних ресурсів ЄС, що були надані Україні у якості допомоги, адже за таких умов неможливо розподілити та спрямувати ресурси за ефективними напрямками та забезпечити широкий доступ населення до користування такими ресурсами та благами, що утворюються з цих ресурсів.

При цьому, варто мати на увазі, що в результаті шкоди, завданої Україні повномасштабним вторгненням, багато вітчизняних підприємств зазнали величезних збитків та наразі не мають ані ресурсів на розширення виробництва для експорту, ані конкурентних переваг, щоб знайти свого споживача на іноземних ринках. Водночас, подолання зазначених недоліків промисловості України дасть змогу ефективно долати зовнішні загрози. Наприклад, запровадження адекватного законодавства у сфері промисловості, подолання олігархізму та широкого розповсюдження корупції відкріє для України більше можливостей подолання енергетичної та продовольчої криз у світі.

Також ми говорили про наявний в Україні потужний людський ресурс, однак громадяни, що живуть в поганих умовах через війну, не вмотивовані до праці. Тому держава спочатку має докласти всіх зусиль для забезпечення придатних умов для життєдіяльності, а потім покладатися на результати роботи трудових колективів. У цьому аспекті важливе забезпечення економічної та фінансової стабільності держави, що дозволить надавати поштовхи до розвитку промисловості і таким чином покращувати добробут українців, давати відсіч воєнним викликам та брати активну участь в подоланні світових криз.

Висновки

Функціонування промислового сектору в Україні має багато недоліків. Законодавче регулювання на даний момент не здатне забезпечити сталий розвиток промислового сектору, оскільки не має ані конкретних актуальних

цілей та мети розвитку, ані належного врегулювання роботи політикоформуєчого органу влади. Покращенню такої ситуації також не сприятимуть слабкі інституційні засади формування та реалізації державної промислової політики.

Для стимулювання промислового розвитку може використовуватися широка низка інструментів що є доволі позитивним чинником. Однак перелік нині дозволених до використання інструментів зазначений у Господарському кодексі та використовується для стимулювання розвитку усіх галузей економіки. Для прийняття ефективних управлінських рішень в законодавстві має бути встановлений такий перелік інструментів стимулювання розвитку промисловості, який був би доцільний для використання органами державної влади в нинішніх умовах функціонування промислового комплексу України.

Проаналізувавши зовнішні умови, в яких знаходиться промисловість України, її сильні та слабкі сторони, можемо надати наступні рекомендації щодо управління повоєнною відбудовою промислового комплексу. Україна має використовувати наявні можливості для розвитку стратегічних галузей промисловості, якими перш за все мають бути ОПК, АПК та енергетика. Увага бізнесу та держави має бути зосереджена на розвитку наукомісткого виробництва та перехід промисловості на імпортозаміщуюче виробництво. Розвиток інших сфер буде стимулюватися за рахунок розвитку стратегічних галузей, якщо побороти такі негативні явища української економіки, як олігархізм та корупція. Водночас повоєнне відновлення промисловості буде неможливе без покращення загальноекономічного становища держави, забезпечення громадян комфортними умовами життя та повного відновлення пошкодженої інфраструктури.

Бібліографія

Нормативно-правові акти

Господарський кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Концепція державної промислової політики. Схвалено Указом Президента України від 12.11.2003 р. № 102/2003, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102/2003#Text>. Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 603-р, <https://www.kmu.gov.ua/npas/246619526>.

Про державну промислову політику. Проект Закону України від 14.11.2022. <https://www.kmu.gov.ua/news/minstrategprom-rozrobiv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-derzhavnu-promislovu-politiku>.

Література

Кіндзерський Ю. В., *Інституційні пастки та передумови ефективних неоіндустріальних перетворень в Україні*, [в:] *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції 25–26 травня 2018 року, Дніпро 2018*, ч. 2, с. 290–292.

Інтернет-джерела

- Баконіна О., *Що дасть Україні статус кандидата у члени ЄС?*, «Інформаційно-аналітичний центр ЛІГА», 2022, https://jurliga.ligazakon.net/news/211990_shcho-dast-ukran-status-kandidata-u-chleni-s.
- Економічна правда, *Логістичні шляхи України стали частиною Транс'європейської транспортної мережі*, «Економічна правда» 2022, <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/27/689709/>.
- Національний банк України, *Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%*, Київ 2023, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15235>.
- ООН, *ООН предупреждает, что ближайшие перспективы для Содружества Независимых Государств и Юго-Восточной Европы на фоне войны в Украине и высокой геополитической неопределенности остаются неустойчивыми*, Прес-реліз 2023, https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2023_PR_CIS_SEE_R.pdf.
- Салліван А., *Як війна вплинула на економіку України?*, «DW» 2022, <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-vplinula-na-ekonomiku-ukraini/a-63093916>.
- Томс С., *«План Маршалла» для України — яким він може бути?*, «DW» 2022, <https://www.dw.com/uk/plan-marshalla-dlia-ukrainy-iakym-vin-maie-buty/a-62274383>.
- Шембель Д., *Україна — кандидат в ЄС: які законодавчі зміни слід очікувати*, «Ligazakon» 2022, https://jurliga.ligazakon.net/news/212345_ukrana--kandidat-v-s-yak-zakonodavch-zmni-sld-ochkuvati.
- OECD Economic Outlook, Interim Report March 2022: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine*, OECD, Paris 2022, <https://doi.org/10.1787/4181d61b-en>.
- Ukraine refugee situation*, Operational Data Portal, https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413.
- UNCTAD, *Global Impact of War in Ukraine on Food, Energy and Finance Systems*, 2022, Brief № 1, <https://news.un.org/pages/global-crisis-response-group/>.